

Zorg voor de uitvaartliturgie

Pastorale zorg voor wie rouwt

Schets van twee nieuwe opleidingen in het bisdom Gent, 2011-2012

1. Visie

Een kerkelijke *equipe* moet zorg dragen voor het bezoek bij zwaar zieken, voor de uitvaart en de rouwbegeleiding. De voorgangers (ook de permanente diakens onder hen) mogen niet louter focussen op hun liturgisch dienstwerk, maar moeten de begeleiding vooraf en achteraf mee ter harte nemen.

Uitgebreid is deze visie te lezen in:

- Mgr Luc Van Looy, *Kerkelijke zorg bij sterven, uitvaart en rouw. Diocesane beleidstekst (Kerkplein maart 2010 en nog steeds ter beschikking via www.kerknet.be/bisdomgent)*
- Marc Peersman, *Zorg voor uitvaart en rouw* (Kerkplein februari 2011)
- Dieter Van Belle, *Op weg naar een integrale en kerkelijke zorg bij sterven, uitvaart en rouw* (Kerkplein mei 2011)
- ICLZ, *Voorbij de dood... als christenen afscheid vieren. Oriëntaties bij de uitvaartliturgie* (Brussel, Licap, 2008).
- Lode Aerts, *Gods leven in de dood* (Kerkplein maart 2008)

We stellen een aantal van deze teksten verder digitaal ter beschikking via www.ccv.be/gent.

2. Basiscursus 'uitvaart en rouw'

De bestaande basiscursus (reeds vier maal aangeboden sinds 2006, met een gemiddelde van een tachtigtal cursisten per keer) blijft behouden. De cursus wordt voortaan voorafgegaan door een schets van de algemene diocesane visie. De cursus wordt opnieuw ingericht in het werkjaar 2012-2013 (dus niet in 2011-2012). De vijf avonden behandelen:

1. de visie: een pleidooi voor een kerkelijke, gelovige en integrale aanpak
2. de rouwende: rouw, rouwproces en rouwtaken
3. de begeleider: luisterhouding, empathie en presentie
4. de blijde boodschap: het geloof in de verrijzenis
5. de liturgie: afscheidsriten en christelijke uitvaart

Als vervolg op de basisvorming 'uitvaart en rouw' organiseren wij twee *afzonderlijke* cursussen:

- Opleiding 'zorg voor de uitvaartliturgie'
- Vorming 'pastorale zorg voor wie rouwt'

3. Zorg voor de uitvaartliturgie

Vereiste vooropleiding

Kandidaten voor de cursus 'zorg voor de uitvaartliturgie' hebben vooraf gevolgd:

- de School voor Geloofsverdieping of het vroegere IPH of OPM (men moet immers inzicht hebben in zijn eigen geloof, in de liturgie en de christelijke levenswijze) én
- de Basiscursus uitvaart en rouw.

Men kan de cursus natuurlijk ook aanvatten als men een hogere opleiding heeft genoten: de opleiding aan het HDGI; een opleiding pastoraal werker, de opleiding permanent diaconaat of de seminarieopleiding.

Het aanspreken van kandidaten

- De deken of pastoor spreekt één of meerdere geschikte mensen (mogelijks een diaken) aan die in staat zullen zijn om langdurig en ernstig voor te gaan in de uitvaartliturgie. Kwaliteit primeert hier uiteraard boven de kwantiteit.
- De kandidaten functioneren niet individueel, maar binnen een dekenale of (inter)parochiale groep van uitvaart en rouw. Waar die equipe nog niet bestaat, wordt ze opgericht tegen de start van de cursus. De pastoor of deken is als eindverantwoordelijke bij die equipe betrokken. We raden de dekens en pastoors aan om al een eerste keer samen te komen met hun plaatselijke equipe voor de cursus start (kennismaken, verwachtingen uitspreken, praktische afspraken, o.m. vervoer naar de vormingsavonden, enz.)
- De kandidaten worden – per brief – voorgedragen door de deken (**ook wanneer ze door de pastoor werden aangesproken**) ten laatste tegen **15 oktober 2011**, t.a.v. lode.aerts@kerknet.be, vicariaat kerkelijke vorming en opleiding, Nederpolder 24, 9000 Gent.
- De kandidaten starten de opleiding pas na een intakegesprek met Lode Aerts
- *Een prognose van mogelijke kandidaten:*
 - *Sinds 2003 hebben minstens 70 mensen zowel de basiscursus rouwzorg als de School voor Geloofsverdieping of het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut gevolgd. Nog anderen volgden de basiscursus en (voor 20003) een van de voorlopers van de School: het Instituut voor Pastorale Helpers of de Opleiding voor Pastorale Medewerkers.*
 - *Cursisten van de vorige Basiscursussen uitvaart en rouw kunnen zich ook nog inschrijven voor de School vanaf september eerstkomend, zij volgen dan tegelijk de opleiding 'Zorg voor uitvaartliturgie' en de School.*
 - *Ook diakens en priesters zijn welkom op de opleiding.*

Het aanbod van lessen en stage

Les 1 Het contact na het overlijden (14 november 2011)

Wie namens de parochie het eerste contact neemt met de familie, mag niet louter focussen op de liturgie of de homilie, maar moet – met de nodige attitude van luisterbereidheid en presentie – aandacht hebben voor wie met het sterven werd geconfronteerd, voor het evangelie en de kerkgemeenschap. Bij de afspraken rond lezingen en teksten, rond gewenste liederen en muziek, leren de cursisten in de spanning staan van openheid en identiteit (*'accueil et proposition'*).

Les 2 De dienst van het Woord (28 november 2011)

We leren het belang van de Bijbelse boodschap binnen de uitvaartliturgie en de eigen articulatie ervan in de woorddienst (het specifieke *lectionarium* met de diversiteit van eerste lezingen, antwoordpsalmen, evangelielezingen; de homilie en de voorbeden).

Les 3 De homilie in de uitvaart (12 december 2011)

Na een algemene toelichting over Bijbelse homilie geven we aandacht aan de bijzondere situatie bij een uitvaart met de boodschap van hoop en verrijzenis in het concrete geschiedenis van de overledene, zonder te vervallen in een biografie of lijkrede.

Lessen 4 en 5 De dynamiek van de uitvaartliturgie (9 en 23 januari 2012)

De cursisten verkennen de brede dynamiek van de hele uitvaartliturgie, met de nodige duiding en aandachtspunten (lichaamshoudingen, stilte, gebeden, gebaren) en concrete voorbeelden.

- De gebedswake vooraf
- De liturgie van de uitvaart zonder eucharistie
 - o ontvangst
 - o intrede
 - o openingswoord
 - o Kyrie
 - o openingsgebed
 - o schriftlezing
 - o psalm
 - o evangelie
 - o homilie
 - o voorbede
 - o Onze Vader
 - o processiegang naar icoon of kruis met begroeting (afscheidswoord)
 - o uitnodiging om rond het lichaam te komen staan
 - o afscheidszang
 - o besprenkeling
 - o bewieroking
 - o slotgebed
 - o Ten Paradijze
- Gebeden op het kerkhof.

Les 6 Zang en muziek (6 februari 2012)

De cursisten krijgen inzicht in de kracht van liederen en muziek binnen de logica van het ritueel. Ze leren omgaan met de vragen van de nabestaanden (bijv. een cd oordeelkundig integreren binnen de viering). Het zgn. 'onderhandelingsmodel' met de nabestaanden uit les 1 wordt hier geconcretiseerd.

Les 7 Praktijkoefening (20 februari 2012)

Gedurende de voorafgaande lessen kregen de cursisten een aantal taken (een verwelkoming maken, de lezingen selecteren, een homilie houden, voorbede schrijven, liederen kiezen, enz.). In deze les worden die taken samengebracht en uitgevoerd. In deze praktijkervaring oefenen de cursisten de verschillende onderdelen van de uitvaartliturgie om thuis te komen in de *ars celebrandi*.

Les 8 Praktische organisatie in equipe (5 maart 2012)

(gemeenschappelijk met de cursisten 'pastorale zorg voor wie rouwt' en met andere leden van de equipe, o.m. de deken of pastoor)

Heel wat praktische aanwijzingen bieden wij aan in een draaiboek (Wie vormt het contactpunt bij het melden van een overlijden? Wie bezoekt bij overlijden? Welke contacten legt die persoon met de begrafenisondernemer, pastoor, koor, koster, organist enz. Wie bereidt de liturgie voor, wie leidt de dienst, wie bezoekt nadien wie rouwt? Enz.).

De cursisten leren dat wie voor de uitvaartdienst zorgt, geen solist is, maar ingeschakeld blijft in een equipe en in de bredere kerkgemeenschap van de parochie en het dekenaat. Dat speelt voor en na de uitvaartliturgie. Een getuigenis van te velde kan hierbij helpen.

Stagepraktijk

De cursisten krijgen een beperkte stage, maar niet op de eigen parochie of in het eigen dekenaat. Voor de begeleiding doen we beroep op priesters te velde. De begeleiders worden ook begeleid. Ze krijgen en geven tussentijds feedback.

Een stage kan best lang genoeg duren.

Van bij de intake wordt al gezocht naar een stageplaats voor een cursist. Tussentijds zal men daar al een observatieoefening doen.

Les 9 Slotbijeenkomst (8 oktober 2012)

De cursisten blikken terug op het traject van de hele cursus (incl. de stage) en leren hoe regelmatig te evalueren binnen de equipe.

Na de opleiding krijgen de cursisten een mandaat van de bisschop, wat bekend gemaakt wordt ter gelegenheid van een parochiale zondagsviering.

Praktisch

- De cursus richt zich tot mensen die lid zijn (of worden) van een interparochiale of dekenale equipe voor uitvaart en rouw. Voor de opleiding *zorg voor de uitvaartliturgie* is het maximaal aantal deelnemers vastgesteld op 25.
- Lesgevers: Marc Peersman, Jaak Pauwels, Joris Polfliet, Lode Aerts, Dieter Van Belle e.a.
- We komen samen in de Oude Abdij van Drongen.
- De avonden starten telkens om 19.30u en eindigen om 22u.
- Contactverantwoordelijke voor de opleiding: Dieter Van Belle (dieter.van.belle@ccv.be), CCV in het bisdom Gent, Nederpolder 24, 9000 Gent,

4. Pastorale zorg voor wie rouwt

Vereiste vooropleiding

- Voor de cursus 'pastorale zorg voor wie rouwt' is er behalve de basiscursus 'uitvaart en rouw' geen vooropleiding vereist.

Het aanspreken van kandidaten

- Deelnemers worden geacht deel uit te maken van en te functioneren binnen een (op te richten) parochiale/dekenale equipe waarvan de pastoor of deken initiatiefnemer en eindverantwoordelijke is.
- Deelnemers worden daarom per brief voorgedragen vanuit het dekenaat, na een oriënterend gesprek met hun pastoor of deken.

Het aanbod van lessen

Les 1 Praktische organisatie in equipe (5 maart 2012)

(gemeenschappelijk met de cursisten 'Zorg voor de uitvaartliturgie' en met andere leden van de equipe, o.m. de deken of pastoor)

Op rouwbezoek gaan namens de geloofsgemeenschap vraagt afspraken, organisatie en teamwork. We staan stil bij de (verschillende) manieren waarop dit goed georganiseerd kan worden. We pogen een draaiboek aan te reiken dat transparantie biedt en waarmee het rouwbezoek geïntegreerd wordt in het geheel van de rouwpastoraal. Vandaar dat op deze avond contact wordt gezocht met de deelnemers aan de cursus 'Zorg voor de uitvaartliturgie' en met de verantwoordelijken uit parochie of dekenaat.

Les 2 De rol van het geloof in rouwgesprek en rouwbezoek (23 april 2012)

Komt ons geloof (in de verrijzenis) aan bod tijdens een rouwgesprek? Hebben mensen in rouw daar boodschap aan? Hoe getuigen we van de hoop die in ons leeft wanneer vooral discrete aanwezigheid is vereist? (Wanneer) is het gepast samen te bidden? We focussen deze avond op de vraag hoe het perspectief van ons christelijk geloof aanwezig komt in pastorale contacten.

Les 3 Het rouwgesprek in de praktijk (7 mei 2012)

Bedoeling van deze avond is om heel concreet te oefenen in het voeren van een rouwgesprek. De luister- en begeleidingshouding die tijdens de basiscursus werden voorgesteld, worden hier verder aangeleerd en ingeoefend. Doel is te groeien in een houding van daadwerkelijke nabijheid en presentie, en daarin van elkaar te leren.

Les 4 De spiritualiteit en de zelfzorg van de rouwbegeleider (21 mei 2012)

Is de rouwbezoeker die zelf -onverwerkt- verdriet meedraagt een betere of een minder goede bezoeker? Kan je iemand anders tot steun zijn als je zelf met verlies worstelt? En hoe verwerk je wat je allemaal te horen krijgt? Wat doet het je om mensen in rouw te aanhoren? Waar en hoe kan je voldoende draagkracht en draagvlak vinden of ontwikkelen? Kortom, wat zijn aandachtspunten voor de zelfzorg van de rouwbezoeker?

Praktisch

- Doel van deze opleiding is de competentie te verhogen van mensen die in het kader van parochiaal/dekenaal georganiseerde rouwzorg (rouwbezoek, nazorg) willen meewerken en actief zijn. Deze opleiding bouwt verder op en verdiept de 'Basisvorming rouwzorg' die de voorbije jaren al een viertal keer werd ingericht.
- De cursus vindt plaats in de Oude Abdij van Drongen.
- Het gaat om de maandagavonden 5 maart, 23 april, 7 en 21 mei 2012.
- De eerste avond (5 maart 2011) is tegelijk de 8^e en laatste in de reeks 'Zorg voor uitvaartliturgie'. Deze avond geldt als scharnier tussen beide cursussen, zodat de deelnemers van beide vormingen in contact kunnen treden met elkaar. Op die avond worden ook de betrokken pastoors, dekens en parochieassistenten uitgenodigd.
- De avonden starten telkens om 19.30u en eindigen om 22u.
- Er is geen maximaal aantal deelnemers vooropgesteld. De deelnemers worden wel verondersteld reeds de 'Basiscursus rouwzorg' te hebben gevolgd.
- Verantwoordelijke voor de opleiding is Marc Peersman. Verschillende lesgevers en begeleiders worden in de reeks betrokken.
- Contactverantwoordelijke: Marc Peersman, CCV in het bisdom Gent, Nederpolder 24, 9000 Gent, marc.peersman@ccv.be
- Gezien de eerder korte duur van deze opleiding kan er ook jaarlijks een navormingsavond volgen.

OPLEIDING 'ZORG VOOR DE UITVAARTLITURGIE'	VORMING 'PASTORALE ZORG VOOR WIE ROUWT'
<p>✓ Voorwaarden</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deel uitmaken van een (op te richten) parochiale/dekenale equipe. De pastoor of deken is initiatiefnemer en eindverantwoordelijke. - Per brief voorgedragen worden vanuit het dekenaat. - Een oriënterend gesprek met een verantwoordelijke van de opleiding. 	<p>✓ Voorwaarden</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deel uitmaken van een (op te richten) parochiale/dekenale equipe. De pastoor of deken is initiatiefnemer en eindverantwoordelijke. - Per brief voorgedragen worden vanuit het dekenaat, na een oriënterend gesprek met de deken of de pastoor.
<p>✓ Vooropleiding</p> <p>Algemene vooropleiding (vóór of na de basis cursus rouwzorg)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Of de School voor Geloofsverdieping (voorheen 'OPM' of 'IPH') - Of een vorming aan het HDGI (bijv. in het kader van de opleiding tot diaken of pastoraal werker) <p>Basis cursus rouwzorg (5 avonden)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De visie: pleidooi voor een kerkelijke, gelovige en integrale aanpak 2. De rouwende: rouw, rouwproces en rouwtaken 3. De begeleider: luisterhouding,... 4. De boodschap: het geloof in de verrijzenis 5. De liturgie: afscheidsriten en christelijke uitvaart 	<p>✓ Vooropleiding</p> <p>Basis cursus rouwzorg (5 avonden)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De visie: pleidooi voor een kerkelijke, gelovige en integrale aanpak 2. De rouwende: rouw, rouwproces en rouwtaken 3. De begeleider: luisterhouding,... 4. De boodschap: het geloof in de verrijzenis 5. De liturgie: afscheidsriten en christelijke uitvaart
<p>✓ Opleiding: 9 bijeenkomsten + stageperiode</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 14 november 2011. Het contact na het overlijden 2. 28 november 2011. De dienst van het Woord 3. 12 december 2011. De homilie in de uitvaart 4. 9 januari 2012. De dynamiek vd uitvaartliturgie I 5. 23 januari 2012. De dynamiek vd uitvaartliturgie II 6. 6 februari 2012. Zang en muziek 7. 20 februari 2012. Praktijkoefening 8. 5 maart 2012. Praktische organisatie in de equipe (= avond 1 rechterkolom) <i>maart – september 2012. Stagepraktijk</i> 9. 8 oktober 2012. Slotbijeenkomst 	<p>✓ Vormingsreeks: 4 bijeenkomsten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 5 maart 2012. Praktische organisatie in de equipe (= avond 8 linker kolom) 2. 23 april 2012. De rol van het geloof in rouwgesprek en rouwbezoek 3. 7 mei 2012. Het rouwgesprek in de praktijk 4. 21 mei 2012. De spiritualiteit en de zelfzorg van de rouwbegeleider
<p>✓ Zending door de bisschop</p>	<p>✓ Lancering dekenale equipe ter plaatse</p>